

Spectacole, săli, public în Bucureștiul de altădată

Ulysse de Marsillac reprezintă pentru noi, românii, o figură de un pitoresc inedit în istoria culturii noastre.

Născut la Montpellier în 1821, el vine la vârsta de 24 de ani în țară, ca preceptor al fiilor boierului Iancu Slătineanu, pentru a nu mai pleca niciodată din România. Cu nostalgia locurilor unde s-a născut, el se va declara în anul morții sale, 1877, îndrăgostit de această țară, admirator al oamenilor ei și, simțindu-se integrat întregii sale istorii și vieții contemporane, își dă seama că se va sfârși departe de Franța, dar că, într-un fel, se va afla tot la el acasă. Profesor de franceză la colegiul Sf. Sava ca și conașionatul său Jean Vaillant, Ulysse de Marsillac este prezent în viața publicistică a Bucureștiului din 1864, mai întâi ca redactor la ziarul „La voix de la Roumanie” și apoi, în calitate de director și întemeietor al altei publicații, celebrul „Journal de Bucarest”. Aici el a publicat articole de atitudine, reportaje și foiletoane.

„Nu cred, spune Gheorghe Crutcescu în cartea sa „Podul Mogoșoaiei”, să fi avut orașul nostru cronicar mai cinstit și mai înțelegător ca străinul acesta. Nu este schimbare în bine, cât mai neînsemnată, nu este progres fie cit de minim, care să-i scape. Și, în acest timp, cită dragoste pentru trecutul nostru pe care-l cunoștea atât de bine și cită invențiune în descrierea vieții «mondene», rubrică deschisă prima oară de dinsul și continuată apoi de Claymoor”.

Impecabilă caracterizare a acestui spirit care s-a integrat vieții cotidiene din București, identificându-se în curînd cu cele mai importante probleme de ordin istoric, politic, economic, cultural, ale țării.

Imbrățișînd dintru început ideea latinității limbii române și a romanității poporului nostru format prin sinteza daco-romană, el va proceda ca un neobosit militant al susținerii acestor două adevăruri, aducînd, în tot ce a scris, neconținut, în sprijinul lor, dovezi istorice, culturale, spirituale, etnografice.

Alături de cele mai progresiste și lu-

minate minți ale epocii, el va fi, merca, un adept entuziast al unității naționale, al luptei pentru progres pe calea civilizației și culturii a noului stat cu capitala la București, pentru care scrie zilnic articole în care cere edililor să schimbe, să transforme, să înnoiască, să modernizeze străzi, bulevarde, case, edificii, ostfel ca orașul să arate ca o adevărată metropolă de talie europeană.

În acest context, el va fi prezent la toate evenimentele culturale care se petrec pe malurile Dimboviței. Astfel, este surprinzătoare intuiția cu care salută, din noianul de fapte ce aveau loc zilnic, pe cele de importanță reală pentru cultura și civilizația românească, neimpresionat de succesul momentan sau rezonanța efemeră a unora dintre ele. El se oprește asupra celor importante, subliniind în scrierile sale valoarea lor.

Dotat cu o frumoasă și vastă cultură clasică, el va face unele traduceri și adaptări din dramaturgia franceză sau, chiar, va scrie piese într-un act care au fost interpretate pe scena Teatrului Național de la București sau pe scenele de la Bossel ori Slătineanu, neizbitînd să urce el însuși pe podiumul scenei interpretînd, alături de trupele franceze, o serie de roluri.

Cu măsură și echilibru, el știe cînd să fie rezervat și cînd entuziast, și tocmai această măsură îl face, acum la un veac și mai bine de la redactarea impresiilor și comentariilor sale, atât de interesant și util din punct de vedere istoric. Într-o epocă în care gazetăria cultiva un stil bombastic cu un limbaj plin de „licențe”, el se va remarcă printr-un stil simplu fără a cădea în simplism; frazele lui sînt scurte, limpezi, clare și precise, stilul însă, în funcție de destinația textului și de subiect, poate căpăta o suplețe demnă de toată admirația. Astfel, în cele două lucrări ale sale „De Pesth à Bucarest. Notes de voyage” și „Guide du voyageur à Bucarest — 1877”, Marsillac este autorul unor descrieri care constituie, în sine, niște minunate pagini literare. Desigur, literatura de călătorii, numită și litera-

tură de frontieră în anii din urmă, cuitivă, prin forța lucrurilor, un stil mozaicat, tonul diferind după cum e vorba de evocare, informare etc.

În capitolul despre teatru în România, el nu se ocupă de începuturile teatrului din Moldova, ci evocă numai eforturile făcute în Țara Românească și apoi în București pentru întemeierea acestei instituții. Relatările lui, le-am adăugat un corp de note care fac cuvenitele precizări și aduceri la zi ale unor descrieri care, altfel, ar rămâne irelevante sau ambigue. Firește, unele aspecte evocate de el sînt deja cunoscute și inventariate de către orice istoric a teatrului românesc. Inedită este însă prezentarea acelei culori locale, pe care a făcut-o cu strălucire Ulysse de Marsillac, în calitatea sa (privilegiată, din punctul nostru de vedere) de martor și participant la diferitele momente ale aventuroasei istorii a teatrului românesc din deceniile 6—8 ale secolului al XIX-lea.

*

Originea teatrului românesc nu se pierde în negura vremii. Multe persoane în vîrstă își mai aduc aminte de primele reprezentații dramatice date la București. După epoca fanariotă (grecii din Constantinopol veniți aici în calitate de domni ai țării), limba greacă a devenit limbă de predare în școli, în afaceri și în mediul aristocratic. Numai poporul păstra, ca o moștenire fără de pret, limba latină, semn și mărturie a originii sale, precum și elementul de bază al viitoarei sale renașteri.

În 1816, un român din Transilvania, venerabilul Lazăr, a îndrăznit să introducă în școli limba strămoșilor. Exemplul lui a fost urmat de domnii Petre Poenaru, Ion Heliade Rădulescu și de mulți alții. Româna căpăta drept de cetate în țară.

În acele vremuri nimeni nu visa la posibilitatea existenței unui teatru la București. Orașul însuși nu era decît o îngrămădire de cătune pierdute printre bălți; rațele se bălăceau acolo unde azi se-nalță cele mai elegante case iar pe locul actualului teatru, se-ntindea o baltă verzuie unde broaștele rîioase cîrteau melancolic, întretîindu-și cîntecul cu orăcîitul brotacilor flecari¹⁾. Pe timpul serii

¹⁾ Gh. Crutzescu îl citează pe Pantazi Ghica care scria că: „pe la 1830 era, pe locul Teatrului Național, o băltoacă mare, verde-neagră în care orăcăiau broaștele, pe cînd rațele se bălăceau în șanțurile largi de-a lungul Podului Mogoșoaiei“ (Podul Mogoșoaiei, Editura Meridiane, București, p. 183). Acest loc avea să fie desemnat de către o comisie instituită din ordinul domnitorului Bibescu, în ve-

lumea stătea acasă. Cei care, în mod excepțional, trebuiau să plece, trimiteau să le-aducă de la pușcările (arsenal transformat în închisoare) țigani care urmau să poarte niște feleștiucuri din cîrpă muiată-n smoală cărora li se dădea foc; înarmați cu aceste torțe grosolane, țiganii fugeau înaintea trăsuriî agîtînd flacăra și împrăștiînd fum și duhoare. Oamenii simpli nu țeseau nici ei din casă fără să albă o luminare din seu închisă într-un felinar de tinichea care să le lumineze drumul.

Astfel că, a merge la un spectacol în asemenea condiții era extrem de greu. De altfel, nu-i trecea nimănui prin cap așa ceva. Totuși, spre 1820 s-a format o societate care dădea reprezentații în limba greacă²⁾; i-a urmat ceva mai tîrziu, o mică trupă de operă germană³⁾ pînă cînd, în cele din urmă, a luat naștere teatrul românesc.

Inițiativa se datorește lui Constantin Golescu și Ion Heliade Rădulescu. Aceste două spirite luminate, mari patrioți și entuziaști au întemeiat în 1827 o societate care avea ca scop, printre altele, formarea unui teatru național (art. VII din Statut). S-a făcut cu acest prilej un apel către românii pentru întreprinderea Societății filarmonice, cum se chema pe atunci. Chemarea a găsit ecou și, la puțin timp după asta, s-a ajuns la un

dereu construirii la București a unui teatru național încă din 1843.

²⁾ Este vorba de o suită de spectacole pe care fruntașii Eteriei, aflați pe la 1818 în București, le-au organizat în dorința de a stîrni adeviunea mulțimii la cauza greacă. Spectacolele se dădeau, intr-adevăr, în limba elenă, alterînd cu spectacolele date de trupa unui impresar pe nume Gherghy, angajat de domnița Ralu, în sala de la „Cișmeaua Roșie“. Chiar în anul 1820 însă, în acest loc, se ține o reprezentație dată de către o trupă de actori români cu „Hecuba“, în care ar fi jucat, se spune, însuși Ion Heliade Rădulescu. Locul „Teatrului de la Cișmeaua Roșie“ (pe strada Fintinii de atunci) se afla cam în dreptul locului unde Calea Victoriei se întilnește cu strada Nufierilor în imediata apropiere a străzii Banului, care există și azi).

³⁾ Mica trupă de care vorbește Marsillac a venit la București în 1828. condusă de un oarecare Eduard Kraining și dădea reprezentații de operă și drame. Trupa lui Kraining a stat la București pînă în 1832, cînd i-a luat locul trupa altui german. Müller, urmată de altele franceze, italiene cu un repertoriu format mai ales din vodeviluri, operete, operă bufă, operă

venit anual de peste o mie de ducați. Constantin Manu a iasat prin testament suma de doua mii de ducați teatrului național, iar Constantin Rasti a donat, la rindul său, o mie de ducați pentru repararea pieselor de teatru; Ion Cimpineanu a donat, in mai multe rinduri, optprezece mii de piaștri; Nicolae Danielopolu și-a asumat, nu o dată, toate cheltuielile privitoare la garderobă.

Constantin Goleșcu și-a oferit cu generozitate vasele saloane ale noului său hotel (astăzi găzduiește palatul regal)⁴⁾ pentru a-1 învăța pe tinerii actori meseria, și pentru repetiții. La 29 august 1831 a avut loc prima reprezentație cu piesa **Mahomet** de Voltaire, in traducerea versificată a lui Heliade Rădulescu. Este interesant să rememorăm numele primilor artiști care au urcat pe scena românească. Aceștia au fost: Nicolae Andronescu — **Mahomet**, Jean Curie — **Zopyre**, Nicolae Diamant — **Seide**, Dimitrie Costachi — **Phanor**, Ralitză Mihăilescu — **Palmyre**.

Succesul acestei prime încercări fu mare și stîrni interesul întregii opinii publice. Fiecare vroia să contribuie la opera de ctitorire a teatrului național. Așteptînd pînă cînd literatura națională avea să ofere suficiente piese dramatice originale, scriitorii români au început să facă traduceri. Ienăchiță Văcărescu a tradus **Regulus**, **Hermlona**, **Britannicus**; Heliade Rădulescu — **Zaire**, **Amphytrion**, **Marino Faliero** și **cei doi Foscare**; Grigore Alexandrescu — **Alzire**; Ion Rosetti — **Heraclius**, **Avarul**; C. Aristia — **Paul** și **Virginie** de Alfieri; Ion Cimpineanu — **Intrigă** și **iubire** de Schiller; Ion Voinescu — **Burghedul gentilom**, **Mizantropie** și **căință**, **Tineretea** lui Carol al II-lea; Grigore Grădișteanu — **Bolnavul inchiput**; Constantin Rasti — **Violențele lui Scapin** și **Amanții magnifici**; Emanuel Florescu — **Amorul doctor**; Ion Florescu — **Gemenii din Bergamo** etc.

Începutul fusese făcut. Teatrul exista.

⁴⁾ Precizarea este făcută de autor în 1876, anul redactării lucrării din care am reprodus fragmentul, și ea se referă la fostele case ale lui Dinicu Goleșcu, care impresionau pe vremea aceea, dar care în realitate erau destul de modeste. Fuseseră construite între 1812—1815 și mărite sau refăcute, in mai multe rinduri, de-a lungul veacului trecut pînă cînd in 1927 le-a mistuit un mare incendiu, ceea ce a făcut să se construiască pe vechiul loc un nou palat, terminat și el parțial, in 1937 și adus in starea actuală după cel de-al doilea război mondial, in anii '50, cînd a devenit sediul Palatului Republicii, ce găzduiește într-o aripă Muzeul de artă al R.S.R.

A trecut prin multe greutăți: rînd pe rînd persecutat, abandonat, glorificat etc.; dar el le-a învins pe toate iar azi e mai înfloritor ca niciodată, condus cu pricepere de Mihail Pascaly.

De-a lungul primilor ani, teatrul și-a schimbat nu o dată sediul. Acum douăzeci de ani l-am găsit într-un fel de șură imensă amplasată pe locul unde azi se află **Strada Nouă**⁵⁾. Se ajungea la el trecînd printr-o curte foarte murdară; vestibulul era la nivelul terenului noroios, pășindu-se pe deasupra lui, peste o scindură de lemn, care, totodată, era și prag. Lojile erau strîmte, afumate și abea abea luminate de cîteva luminări; două sobe mari din teracotă rîspindeau în sală mai mult fum decît căldură; scena era extrem de mică iar instalațiile inexistente.

În iarna anului 1852 s-a inaugurat noua sală de spectacol⁶⁾. Era pe-atunci foarte cocheta, proaspăt pictată și patinată cu foiță de aur, era de-a dreptul încîntătoare și trecea drept una dintre cele mai drăguțe in Europa, după sălile monumentale. Stalul nu era amenajat, lumea stînd comod, fiecare unde dorea.

De douăzeci de ani incoace, au trecut prin această sală companii românești, italiene, franceze, germane și chiar bulgare. Se dădeau reprezentații de operă⁷⁾, operă comică, de operetă, drame, comedii⁸⁾.

⁵⁾ Este vorba de actuala stradă Edgar Quinet, tăiată in acea epocă prin fundul curții întinsei proprietăți a boierilor Slătineanu; se afla in apropierea celebrei grădini Rașca, amplasată pe locul actualului clădiri noi a Institutului de arhitectură și la numai cîteva pași de grădina „Union“, invocată de Caragiale in „O noapte furtunoasă“.

⁶⁾ Inaugurarea noului edificiu al Teatrului Național de la București a avut loc in ziua de 31 decembrie cu o reprezentație dată in folosul săracilor, in prezența domnitorului Știrbei și a tuturor consulilor străini aflați in misiune diplomatică in capitala țării. După uvertura din „Claca românească“ de Eduard Wachmann, care inoepsea cu o doină, s-a jucat un vodevil franțuzesc „Zoe sau un amor romanesc“ (sic), rolurile principale fiind interpretate de Costache Caragiale și Nini Valéry.

⁷⁾ In general, pe atunci, „lumea bună“ nu mergea la teatru ci la spectacolele de operă.

⁸⁾ Ulysse de Marsillac a compus piese in într-un act care s-au reprezentat pe scena Naționalului in perioada 1870—1871, ca spectacole de binefacere avînd in vedere că Franța era implicată in războiul franco-german.

Printre artiștii care au onorat această scenă românească cităm pe Matei Millo, frații Caragiale, Mihail Pascaly, frații Mihăileanu, Ștefan Velescu, Demetriad, Bălănescu, domnișoarele Ralița Mihăileanu, Maria Constantinescu, Matilda Pascaly, Eufrosina Popescu, Eufrosina Sarandi etc.

Teatrul românesc n-a trăit însă numai din traduceri. El a beneficiat și de o serie de autori originari printre care cităm în primul rând pe Matei Millo și Pascaly, ei fiind în același timp ați actori remarcabili cit și distinși autori dramatici, apoi Asachi, Negruzzi, Vasile Alecsandri, V. A. Urechia, Hasdeu, Pantazi Ghica, Obedenaru, Grigore Ventura etc. Lucrările lor conțin tablouri de moravuri ale vieții locale precum și drame istorice. Cea mai mare parte dintre acești autori sînt în viață și n-au spus încă ultimul lor cuvînt.

În timpul iernii, o trupă italienească dă aici spectacole de patru ori pe săptămîna: lunea, miercurea, vinerea și sîmbăta. Pe această scenă Bucureștiul a putut vedea artiști de mare clasă. Sub conducerea pricepută a domnului Benjamin Franchetti⁹⁾, bucureștenii au putut să le aplaude pe doamnele Emma Wiczjack, Angelica Moro, Ponti dell'Armi, Amalia Fossa Gruitz etc., precum și pe domnil Franz Steger, Patierno, Milesi, Sparapani, Bertolazzi.

Dintre vedetele și gloriile care au onorat scena românească să-i cităm pe doamna Ristori¹⁰⁾, domnișoara Carlotta Patti¹¹⁾, Levassor, Ravel, Danterny, doamna Saint-Marc, Mille Keller¹²⁾, Talberg, Liszt, Wieniawsky, cei doi frați Kinsky, Alfred de Caston etc.

⁹⁾ Benjamin (sau Benedetto după alte surse) Franchetti, profesor la Conservatorul din București, om cu multe legături, care a adus în capitală o serie de interpreți celebri în epocă precum tenorul Patierno și basul Pieutro Milesi, care au fost angajați pentru două stagii.

¹⁰⁾ Adelaida Ristori a evoluat pe scena Teatrului în 1871 în roluri de tragediană.

¹¹⁾ Este vorba de sora celebrel cîntărețe Adelina Patti, care avea să dea și ea concerte la București în 1881.

¹²⁾ Este vorba de cîntăreța de operetă Émilie Keller, foarte îndrăgită de publicul românesc și care are meritul de a fi făcut cunoscute operetele lui Offenbach.

Sala de spectacole din București avea o capacitate de aproximativ o mie de persoane. Există 26 de baignoires, 24 de loji de categoria I și 26 de categoria a II-a, peste 104 fotolii de orchestră, 223 locuri în stal și 350 la galerie (paradis). (...)

Se observă că, în timp ce la opera și teatrul francez, stalul reprezintă o singură categorie, la teatrul românesc el este de feluri.

Se mai remarcă și faptul că la București a dispărut tirania batantelor de la loji, acestea fiind neseperate.

Artiștii străini care doresc să dea o reprezentație oarecare la teatrul mare din București trebuie să plătească mai întâi o chirie pentru sală în valoare de 293 franci și 75 de cenți. La care se adaugă o taxă fiscală de 18 franci și o taxă de 85 de franci pentru cheltuieli de întreținere; în sfîrșit, mai trebuie achitată și o taxă municipală care oscilează între 5 și 50 de franci.

Iluminarea sălii costă, pe seară, 110 franci; încălzirea 27,50; orchestra Operei italiene 400; cea a altor spectacole diferă de la 135 la 200; afișele costă 30 de franci și alți 160 pentru cheltuieli mărunte.

Conducerea este alcătuită dintr-un director, președinte și o comisie de cinci membri numiți de prințul domnitor, sub președinția ministrului instrucțiunii publice. Această comisie este însărcinată în principal să ducă tratativele cu directorii trupelor, să vegheze la păstrarea ordinii în sală și a bunei întrețineri a teatrului, să perceapă taxele, să angajeze personalul permanent cum ar fi decoratorii, mașiniștii, muncitorii.

Nici o reprezentație nu se poate da fără autorizația expresă și controlul directorului general care se poate opune oricărui spectacol contravenind bunelor moravuri sau de natură să tulbure ordinea publică.

Prezentare, traducere și note
de **Simona VĂRZABU**
din „Le Guide du voyageur à Bucarest”
de Ulysse de Marsillac, București, 1877.

**Un moment important
într-un semnificativ dialog
al teatrului cu publicul**

